

Υγεία του εγκεφάλου και διαφορετικότητα αξιών: Ένα νέο πεδίο εφαρμογής για την πρακτική που βασίζεται σε αξίες;

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΑΡΘΡΟΥ: Παραλήφθηκε 13 Ιανουαρίου 2024/Δημοσιεύθηκε Διαδικτυακά 22 Ιανουαρίου 2024

Η υγεία του εγκεφάλου αναδείχθηκε πρόσφατα ως μία έννοια που περιλαμβάνει νοητικές, αισθητηριακές, κοινωνικο-συναισθηματικές, συμπεριφορικές και κινητικές πτυχές της λειτουργίας του εγκεφάλου και η οποία εξασφαλίζει την αυτοπραγμάτωση και την ευεξία στη διάρκεια της ζωής ανεξάρτητα από την παρουσία ή την απουσία κάποιας νόσου.¹ Εξαρτάται από μια συνεχή και πολύπλοκη αλληλεπίδραση μεταξύ ποικίλων παραγόντων που σχετίζονται με τη σωματική υγεία, τη διαβίωση σε υγιή περιβάλλοντα, την ασφάλεια, τη μάθηση, τη γόνιμη κοινωνική αλληλεπίδραση και την πρόσβαση σε ποιοτικές υπηρεσίες υγείας και πρόνοιας. Η υγεία του εγκεφάλου επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από παράγοντες πολύ πέρα από την ευθύνη ή τον έλεγχο του ατόμου ή της οικογένειάς του. Για παράδειγμα, η προστασία από την κακομεταχείριση ή η απρόσκοπτη πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας εξαρτώνται από αλληλεπιδρώντες κοινωνικούς, οικονομικούς και πολιτικούς παράγοντες που συχνά ελάχιστα επηρεάζονται από ατομικές ή μικρές ομαδικές πρωτοβουλίες.^{2,3} Επιπλέον, η φωνή πολλών ανθρώπων, συμπεριλαμβανομένων των πολύ νέων, των πολύ ηλικιωμένων, των ασθενών, των ατόμων με αναπηρίες καθώς και των απόρων, μπορεί να έχει ελάχιστη επιρροή, παρόλο που η διαδικασία λήψης αποφάσεων αφορά καθοριστικά στην υγεία του δικού τους εγκεφάλου και τη δική τους ποιότητα ζωής. Λόγω του εύρους των παραγόντων που την επηρεάζουν, η υγεία του εγκεφάλου συνιστά ένα πεδίο στο οποίο δρουν πολύ διαφορετικά και δυνητικά αντικρουόμενα συμφέροντα με πολύ διαφορετικούς βαθμούς ισχύος. Κατά συνέπεια, η λήψη αποφάσεων σε ένα τέτοιο πεδίο είναι μια ακανθώδης διαδικασία που μπορεί να οδηγήσει στην παραγνώριση των αξιών, των απόψεων και των προοπτικών ατόμων και κοινοτήτων που επηρεάζονται άμεσα από μια δεδομένη απόφαση, ιδιαίτερα όταν η ικανότητά τους να υπερασπίζονται τα συμφέροντά τους είναι περιορισμένη και το κράτος δικαίου δεν λειτουργεί.

Η πρακτική που βασίζεται σε αξίες (values-based practice, VBP) είναι μια εργαλειοθήκη για την εξισορρόπηση διαφορετικών συμφερόντων, επιθυμιών και αξιών, η οποία μπορεί να είναι πολύτιμη στη λήψη αποφάσεων σχετικά με την υγεία του εγκεφάλου.⁴ Η εφαρμογή αυτής της εργαλειοθήκης έχει ήδη προταθεί σε διάφορους τομείς της υγειονομικής περίθαλψης (π.χ. εργοθεραπεία, ορθοπεδική, πρωτοβάθμια περίθαλψη, ψυχιατρική, ψυχολογία, ακτινοθεραπεία), ενώ έχει δημιουργηθεί εκπαιδευτικό υλικό για επαγγελματίες υγείας διαφορετικών κατηγοριών.⁵ Η VBP αποσκοπεί στη συμπερίληψη των αξιών, των απόψεων και των προοπτικών όλων των άμεσα εμπλεκόμενων σε μια δεδομένη απόφαση, έτσι ώστε να διευκολύνεται η επικοινωνία και η από κοινού λήψη αποφάσεων. Με βάση την κληρονομιά της ανοιχτής κοινωνίας του Karl Popper,⁵ η VBP αντιμετωπίζει τις αξίες με τον ίδιο τρόπο που η δημοκρατία αντιμετωπίζει τις διαφορετικές ιδέες και απόψεις. Συνεπώς, η εργαλειοθήκη αυτή δεν περιορίζεται σε ηθικούς κώδικες, ούτε δίνει προτεραιότητα σε μια αξία έναντι άλλων. Επίσης, δεν υποστηρίζει κάποιες αξίες ούτε αποκλείει κάποιες άλλες, αρκεί οι αξίες να είναι συμβατές με το εκάστοτε νομικό πλαίσιο και τα βιοηθικά προτάγματα. Στη VBP έμφαση δίνεται στην ορθή διαδικασία λήψης της απόφασης και όχι σε προκαθορισμένα «σωστά» αποτελέσματα.^{6,7} Ο σεβασμός των διαφορών μεταξύ των εμπλεκόμενων έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας κουλτούρας αμοιβαίας ευθύνης και τη δημιουργία γόνιμων σχέσεων μεταξύ τους, ούτως ώστε όλοι να αισθάνονται ότι η απόφαση που λαμβάνεται σε κάποιον βαθμό τους εκφράζει.^{4,6} Αξίζει να σημειωθεί πως σύμφωνα με τη VBP, η οπτική γωνία του χρήστη υπηρεσιών υγείας ή των ατόμων που επιδιώκουν να προστατεύσουν την υγεία του εγκεφάλου τους είναι το ιδανικό σημείο εκκίνησης για οποιαδήποτε απόφαση. Αυτή η προσέγγιση ελαχιστοποιεί την παραγνώριση των απόψεων, των αναγκών, των αξιών, των ικανοτήτων και των φιλοδοξιών όσων προσπαθούν να βελτιστοποιήσουν την υγεία του εγκεφάλου τους σε περιβάλλοντα στα οποία διακυβεύονται ισχυρά κοινωνικοοικονομικά και άλλα συμφέροντα.

Η «καλή διαδικασία» της VBP προστατεύεται από δέκα αρχές.⁴ Τέσσερις από αυτές αφορούν σε κλινικές δεξιότητες και στην καθημερινή πρακτική: Ευαισθητοποίηση σχετικά με τον ρόλο των αξιών στην εκάστοτε διαδικασία λήψης αποφάσεων, χρήση μιας ξεκάθαρης συλλογιστικής στρατηγικής για τη διερεύνηση της διαφορετικότητας των αξιών, γνώση σχετικά με τις αξίες και τα επιστημονικά δεδομένα που μπορούν να επιδρούν στη λήψη μιας απόφασης σε διαφορετικές συνθήκες, και καλές επικοινωνιακές δεξιότητες. Δύο άλλες αρχές υπογραμμίζουν τη σημασία της ανθρωποκεντρικής και πολυεπιστημονικής παροχής υπηρεσιών υγείας. Άλλες αρχές επικεντρώνονται στο γεγονός ότι όλες οι αποφάσεις βασίζονται τόσο σε αξίες όσο και σε επιστημονικά δεδομένα. Η επίδραση των πρώτων γίνεται ιδιαίτερα αντιληπτή όταν είναι διαφορετικές ή αντικρουόμενες, ειδικά σε περιβάλλοντα όπου περισσότερες από μία επιλογές είναι στη διάθεση των χρηστών των υπηρεσιών υγείας. Η τελευταία αρχή της VBP επικε-

ντρώνεται στη συνεργατική λήψη αποφάσεων, που συμπεριλαμβάνει τόσο τους ωφελούμενους των υπηρεσιών υγείας όσο και τους παρόχους αυτών των υπηρεσιών.

Συμπερασματικά, η VBP δύναται να αποτελέσει πολύτιμο εργαλείο στη λήψη ισορροπημένων αποφάσεων στο ευρύ πεδίο της υγείας του εγκεφάλου. Η προστατευτική της εστίαση στην οπτική και τις αξίες των χρηστών των υπηρεσιών υγείας και ο δημοκρατικός χαρακτήρας της μπορούν να ανοίξουν νέους δρόμους προς την επίτευξη της βελτιστοποίησης της υγείας του εγκεφάλου και τη δικαιοσύνη και την ισότητα στα μέσα και στις στρατηγικές για την επίτευξη της τόσο στον δυτικό όσο και στον αναπτυσσόμενο κόσμο.

Παναγιώτης Αλεξόπουλος

*Ψυχιατρική Κλινική, Πανεπιστημιακό Γενικό Νοσοκομείο
Πατρών «Παναγία η Βοήθεια», Τμήματα Ιατρικής,
Σχολή Επιστημών Υγείας, Πανεπιστήμιο Πατρών
Global Brain Health Institute, Trinity College Dublin
Department of Psychiatry and Psychotherapy, Klinikum rechts
der Isar, Faculty of Medicine, Technical University of Munich*

Alison Canty

*Wicking Dementia Research and Education Centre, University
of Tasmania; Global Brain Health Institute, Medical School,
Trinity College Dublin*

Jayashree Dasgupta

*Samvedna Senior Care; Global Brain Health Institute,
Trinity College Dublin*

Joyla A Furlano

*Faculty of Health Sciences, McMaster University;
Global Brain Health Institute, Trinity College Dublin*

Aline Nogueira Haas

*School of Physical Education, Physiotherapy and Dance,
Universidade Federal do Rio Grande do Sul, Brazil;
Global Brain Health Institute, Medical School, Trinity College Dublin*

Βιβλιογραφία

1. World Health Organization. Optimizing brain health across the life course: WHO position paper. World Health Organization, 2022
2. Johnson-Motoyama M, Moon D, Rolock N, Crampton D, Nichols CB, Haran H et al. Social Determinants of Health and Child Maltreatment Prevention: The Family Success Network Pilot. *Int J Environ Res Public Health* 2022, 19:15386, doi: 10.3390/ijerph192215386
3. Lund C, Brooke-Sumner C, Baingana F, Baron EC, Breuer E, Chandra P, et al. Social determinants of mental disorders and the Sustainable Development Goals: a systematic review of reviews. *Lancet Psychiatry* 2018, 5:357–369, doi: 10.1016/S2215-0366(18)30060-9
4. Fulford KW. Values-based practice: a new partner to evidence-based practice and a first for psychiatry? *Mens Sana Monogr* 2008, 6:10–21, doi: 10.4103/0973-1229.40565
5. Fulford B. The Realpolitik of Values-Based Practice: An Introduction to Part VI, Reflections. In: Stoyanov D, Fulford B, Stanghellini G, Van Staden W, Wong MTH (eds) *International Perspectives in Values-Based Mental Health Practice: Case Studies and Commentaries*. Springer, 2021, doi: 10.1007/978-3-030-47852-0_43/TABLES/1
6. Woodbridge-Dodd K. Values-based practice in mental health and psychiatry. *Curr Opin Psychiatry* 2012, 25:508-12, doi: 10.1097/YCO.0b013e328359051c
7. Mohanna K. Values based practice: a framework for thinking with. *Educ Prim Care* 2017, 28:192–196, doi: 10.1080/14739879.2017.1313689